

ANAYASA HABERLERİ/CONSTITUTIONAL NEWS

HÉLA LAHBİB'İN PROF. YADH BEN ACHOUR¹ İLE TUNUS'DAKİ ANAYASAL KRİZE DAİR GERÇEKLEŞTİRDİĞİ İKİ SÖYLEŞİ*

(TWO INTERVIEWS WITH PROF. YADH BEN ACHOUR ON THE
CONSTITUTIONAL CRISIS IN TUNISIA, BY HÉLA LAHBIB)

Çev./Translated by: İlker Gökhan Şen**

1. 7 Haziran 2021 Tarihli Söyleşi²

-Tunus bir türlü sona ermeyen bir kriz içinde. Krizle ilgili gözlem ve çözümleriniz nelerdir?

Bu kriz herkesin bildiği bir husus zaten. Konu yazılı ve görsel medyadan akademik araştırmalara her platformda en ince ayrıntısına kadar anlatıldı. Dolayısıyla bu krizi bir kere daha baştan anlatmak faydasız olur. Benim de bu konuya ekleyecek bir şeyim yok.

Öte yandan, sorumluluk açısından, buraya nasıl gelindiğini anlayabilmeye yönelik olarak konuya ilişkin konuşmamız gerekir; çünkü bu kriz tesadüfen ya da herhangi bir zorunluluk sonucu ortaya çıkmadı. Bu kriz hem tutarsızlık hem de beceriksizliğin bir ürünü. Bunu size üç perdelik bir tiyatro oyununda geçen bir hikâyeye gibi anlatayım.

İlk perde. Tunus akıllara durgunluk verecek ölçüde bir siyasi hastalığın kurbanıdır: İktidar sarhoşluğu ve kamu yararının özel maddi ve partizan çıkarların altında ezilmesi. 2011 yılında iktidara gelen *En-*

---

¹ Profesör Yad Ben Achour, Tunus'ta demokratik geçiş döneminde “Devrim Hedeflerinin Gerçekleştirilmesi Yüksek Makamı Başkanı” olarak görev yaptı.

* Bu makale 03.10.2021 tarihinde Yayınevimize ulaşmıştır.

** Dr. İlker Gökhan Şen, Bergen Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Konuk Araştırmacı, igokhansen@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5800-4360.

² <https://lapresse.tn/99565/professeur-yadh-ben-achour-a-la-presse-on-ne-peut-legitimer-une-nouvelle-dictature-au-nom-de-la-lutte-contre-les-islamistes/> 3 Ekim 2021 itibarıyla verilen linkin içeriği, bir takım editoryal değişikliklere maruz kalmış. Bu çeviri röportaj metninin ilk haline ait. (Ç.n)

nahdha tüm siyasetini zemin kazanma ve kazanımlarını paraya çevirme üzerine kurdu. Genel olarak yöneticilerinin herhangi bir devlet kültürü yok. Öyle ki, istisnai olarak ve dışarıdan gelen bir zorlamanın bulunduğu haller dışında, siyasi meselelere ilişkin kamu yararı ya da devlet ve toplum çıkarını gözetecek tarafsız bir mantık yürütme becerisinden yoksunlar. Sizinle konuşurken aklıma gelen çok basit bir örnek: Ulusal Kurucu Meclis raportörü olarak yayınlarıyla kamu tarafından kabul gören ama kendi klanlarına ait olmayan Profesör Fadhel Moussa ile genç bir partili (*Nahdhaoui*) avukat arasında seçim yapmak durumunda kaldıklarında yanlış bir seçim yaptılar. Anayasa Mahkemesi üyelerinin Halk Temsilcileri Meclisi tarafından seçilmesi aşamasında da aynı dar ve klancı tavrı sergilediler. Hep müphem adaylar için yapılan müphem seçimler. Hep küçük hesaplar, hileler, kurnazlıklar. Tamamen olgunluktan yoksun tavırlar. Bu tür davranış örneklerinden yüzlerce gösterebiliriz. Bu durum o kadar ileri gitti ki, bazı akıl sahibi ve dürüst *Nahdhaouileri* dahi kızdırdı. Bu yöneticiler, iktidarı ele geçirmeye ve devlet ve topluma sızmaya dair kendi dar çıkarları dışında herhangi bir demokratik devlet mantığı geliştirme yeteneğine sahip değiller. Şimdi siz bana “bu zaten her siyasi partinin sahip olduğu bir anlayış değil mi?” diye soracaksınız. Ben de sizi “evet” diye yanıtlayacağım; ama bir Devlet idaresinde yerine getirilmesi gereken sorumluluklar çerçevesinde. Bir siyasi partinin muhalefetteki veya bir seçim kampanyasındaki stratejisi, o parti siyasi iktidarın dizginlerini ele aldığı anda aynı kalmaz. Bu çocukluk hastalığı, deneyimlediğimiz her türlü musibeti açıklamakta: Yolsuzluğun yaygın bir hal alması, Devlet kurumları, idari teşkilat, yargı organları ve güvenlik hizmetlerinin iktidar yandaşları tarafından doldurulması, devlet ve kamu işletmelerinin kurumlarında yetkinlik düzeyindeki düşüş, bütçe açığı, kamu maliyesi dengesizliği, toplumsal bölünme, içeride şiddetin yükselişi ve dışarıya ihracı, Vehhabiliğin karanlık güçleriyle yapılan ittifak, ahlak kurallarını ele geçiren gerici bir İslamlaşma, geçiş dönemi adaletinin tıkanması ve Bağdadi olayında görüldüğü gibi dönemin Cumhurbaşkanı Moncef Marzouki’nin iradesi hilafına insan haklarına yönelik ağır ihlaller. Bütün bunların ekonomik ve toplumsal yaşam üzerinde ve vatandaşların-özellikle orta sınıf ve dezavantajlı konumdaki kesimlerin-yaşam standartlarının bozulmasına yönelik sonuçlarının olması kaçınılmazdı.

Oyunun ikinci perdesine geçelim. Ennahdha partisinin uyguladığı politikalar hem seçkinler hem de derin halk katmanları arasında bir tür “sosyal tiksinti” yarattı. 2011, 2014 ve 2019 seçimlerinin sonuçlarında görüldüğü gibi, 2011’de İslamcı partiye verilen baştaki halk desteği her

seçimde giderek daha fazla azaldı. Bu tiksinti öyle bir boyuta ulaştı ki demokrasiye olan inançlarını dile getirmelerine rağmen-ve ancak her yöne çekilebilecek manipülatif konuşma alışkanlıklarından dolayı ikna ediciliğini yitiren siyasal İslamcılara karşı, tüm muhalefeti radikalleştirdi. Özetle, bu muhalefet grupları ruhlarını şeytana satma noktasına geldiler. Demek istediğimi tahmin edersiniz ki; bu satışın temel koşulu İslamcıların iktidardan uzaklaştırılmasıdır. Bugün yaşadığımız tam da budur. 2019 seçimlerinden sonra örneğin *Qalb Tounes, al Karama* ve *PDL* partileri örneklerinde görüldüğü gibi her yandan yükselen korkutucu popülist eğilimler bu konudaki örneklerdir. Dürüst bir kişi olan ve dürüstlüğü sembolize eden Kaïs Saïed de aynı şekilde-ki Ennahdha aslında seçimlerde onu desteklemişti- bu partiye ve aslında genel olarak tüm parti sistemine karşı olan öfkeyi mobilize etmeyi başardı.

-Görünen o ki Cumhurbaşkanı yolsuzlukla mücadele edilmesini ve de ülkenin erdemle yönetilmesi gerektiğini düşünüyor. Erdem yeterli mi peki?

Siyasette erdem gereklidir ve sinizm her zaman işe yaramaz. Ancak yalnızca erdemle yönetilemeyecek bir alan varsa, o da siyasettir. Tabii ki erdem kavramıyla iktidar, kurnazlık ve prestiji birleştiren *Makavelist erdem* kavramı kastedilmiyorsa. Ahlaki erdem bir devlet adamındaki bu özellikleri sağlamaştırıyorsa, onu benimsemek için bir neden yok. Altıncı yüzyıldan Kautyilya'ya ait olan bir siyasi eser olan *L'Arthasastra*, siyaseti çıkarları koruma ilmi olarak tanımlamıştır. Arap-fars siyasetname literatürü (*Marâyâ al Umarâ*) sadece siyasete has olan bu tür ahlak kavramına dair çok sayıda örnek sunmaktadır. On yedinci yüzyıldan Baltasar Gracián tarafından yazılan *Héros* ve *l'Homme de Cour* adlı eserlerinde benzer düşünceler geliştirilmiştir. Siyasette sadece erdem yeterli olsaydı, polise, orduya ve yasalara gerek kalmazdı.

Bu sorunuz buradaki resmimi bitirmeme ve trajedimizin üçüncü perdesine geçmeme vesile oldu. Yolsuzlukla mücadele: Kim hayır diyebilir ki? Bu, cumhurbaşkanının mevcut politikasının temel meselesidir ve bu noktada hepimiz cumhurbaşkanını destekliyoruz, çünkü bu devletin güvenilirliği ve devlet ile vatandaş arasındaki güven ile ilgili bir husus. Bu bağlamda gerçekten bir fikir birliği mevcut. Ancak temel sorun bunun nasıl, hangi araçlarla ve hangi kaynaklar kullanılarak hayata geçirileceğinde yatıyor. İşte tam da bu noktada siyaset sanatının devreye girmesi gerek. Cumhurbaşkanı da ilgili ilkelere ve onların uygulanmasına sadık kalmalı bunu da tüm siyasi çekişmelerin dışında anayasanın

kendisi için tanımladığı tarafsız hakemlik ve birleştiricilik rolünü yerine getirerek yapmalı. Açıkça görülebileceği gibi bunun gerçekleşmesi için de strateji ve siyasi zekâ gibi niteliklere ihtiyaç var. Yolsuzluğu lafta kınayarak, yolsuzluk şüphesi gerekçesiyle kimi bakanların yeminini kabul etmemek ama bu kişiler aleyhine de bir delil gösterememek; 25 milletvekilinin dokunulmazlıklarının kaldırılacağını kamuoyuna açıklanmasının ertesi günü bunun meclis başkanı tarafından yalanlanması ve hala bu konuda meclisle polemige girmek. Bu tür davranışların herhangi bir faydası var mıdır diye sormak gerek. Cumhurbaşkanı, siyaset sanatının belirli koşullarını yerine getirerek daha somut sonuçlar elde edebilirdi. Ancak, ne yazık ki deneyimin ortaya koyduğu gibi, bundan çok uzak bir noktada Cumhurbaşkanı. Seçildiği 2019'den bu yana insanı hayrete düşüren iş bilmezliği göze çarpan en büyük özelliği. Birleştiricilikten yoksun, arkaik bir adam, haklı olduğuna inatla inanmış, uzlaşma duygusu olmayan, anayasa metnine ve yasaya, hukukun üstünlüğüne ve demokrasiye, kurumlara saygıya yemin etmesine rağmen, yasaları, hukukun üstünlüğünü ve anayasayı ihlal etmekten asla vazgeçmedi. Bu ihlaller günlük ekmeğimiz oldu. Bu ihlaller anayasanın sözüyle ilgili olduğu kadar ruhuyla da ilgilidir.

-Anayasa ihlallerine ilişkin bu noktayı açıklar mısınız? Bu konuda farklı görüşler var.

Tabii. İzin verirseniz öncelikle belirtiyim ki bu konuda görüşler farklı olsa da aynı derecede doğruluğa sahip değiller. Kimi görüşler bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde hukuki gerekçeler dışındaki farklı temellerden besleniyorlar. İhlaller meselesine geri dönelim. Anayasanın ruhuyla ilgili olarak, örneğin Cumhurbaşkanının parlamento üyeliği olmayan kişileri bakan olarak atama yetkisi var. Doğrudur; Anayasanın 89. Maddesinin 3. Fıkrasına göre seçimlerin kesin sonuçlarının açıklanmasını takiben en geç iki ay içinde hükümetin kurulmaması halinde “Cumhurbaşkanı, en geç bir ay içinde hükümet kurmaya en yetenekli olduğuna karar verilen kişiden bunu yapmasını istemek amacıyla siyasi partiler, koalisyonlar ve parlamento gruplarıyla istişarede bulunur.” Cumhurbaşkanı, burada bahsi geçen ve aslında aşırı bir şekilde şekilci olan yazılı istişare sürecinden bağımsız olarak, kendisine parlamento grupları tarafından sunulan önerilerle ve görüşlerle bağlı hissetmedi ve *Fakhfakh* ve *Mechici* örneklerinde görüldüğü gibi salt kendisinin uygun gördüğü kişileri hükümeti kurmakla görevlendirdi. Bu tutum 89. Maddenin ruhuna aykırıdır. Daha ciddi bir sorun ise cumhurbaşkanlığı fonksiyonunun

“emperyalizasyonu”dur-ki bunu tırnak içine alalım. Bu da iktidarın te-kelleşmesi ve kişiselleşmesi amacıyla, sanki Anayasayı yorumlamaya münhasıran Cumhurbaşkanı yetkiliymiş ya da tüm askeri gücün ve sivil silahlı güvenlik güçlerinin en büyük kumandanı oymuş gibi Anayasanın keyfi bir şekilde yorumlanmasıdır. Tüm bu tutum, Tunus parlamenter rejimini başkancı bir rejim haline getirme niyetine işaret etmektedir.

Ancak daha da endişe verici olan, hükümet üyelerinin yemininde ve yasaların ısdar edilmesi örneklerinde olduğu gibi Anayasanın sözü-nün de ihlal edilmesidir. Burada da Cumhurbaşkanı, Anayasayı açıkça ihlal ederek, hükümet üyelerinin yeminini kabul etmememe ve parla-mento tarafından kabul edilen yasaları ısdar etmeme yetkilerini kendi-sinde görmüştür. Bu da anayasa mahkemesinin yokluğundan doğan kri-zin daha da büyümesine yol açmıştır. Bu konu hakkındaki görüşlerimi geçen Şubat ayında hayatımda sadece bir defalığına Facebook üzerinden yayınladığım bir not ile açıklamıştım. Buna göre Kaïs Saïed’in kendisi-nin de 2018 Kasım’ında kabul ettiği gibi, Cumhurbaşkanının bu yemin-leri kabul etmeme gibi bir seçeneği yoktur. Çünkü hükümetin kurulma-sına ilişkin kurucu şart meclisin vereceği güvenoyudur. Bu koşul ise ön-ceden gerçekleşmişti. Ne büyük çelişki ! Béji Caïd Essebsi’nin uyması gereken kurallara Kaïs Saïed uymayacak öyle mi, neden peki? Araların-da hukukçuların da bulunduğu birçok kişi, biraz önce bahsettiğim “top-lumsal tiksinti”nin etkisiyle ve sırf nefret ettikleri siyasal islama zarar verecek diye Anayasaya aykırı bir şekilde gerçekleştirilen bu sürekli darbeye karşı gözlerini kapamayı seçtiler. Bazı çok ciddi durumlarda siyasi düşüncelerin hukuki kaygılara üstün gelmesi gerektiğine kişisel olarak ikna olsam da İslamcılara karşı mücadele adına Anayasa’ya karşı gerçekleştirilen bu kalıcı darbenin meşruluğunu kabul etmeye hazır deęi-lim. Bir kötülükten, kötü tasarlanmış bir devrim ve yanlış anlaşılmış bir anayasa adına yeni bir diktatörlük kurmaktan ibaret olan daha da yıkıcı bir kötülüğe kapı açarak kurtulamayız ve kurtulmamalıyız. Ben Ali'nin 1987'de verdiği sözlere inananların hepsi büyük bir pişmanlık duymuş-tur. Burada resmimi tamamladım.

-Şu sızıntılar meselesine gelelim, sonucusu, bir darbeye yöne-lik “modus operandi” içermesi itibarıyla kamuoyunu epeyce sarstı. Ne düşünüyorsunuz bu konuda? Anayasanın 80. Maddesi bu çerçe-vede ileri sürüldü mü? Ne diyor bu madde?

13 Mayıs 2021 tarihli bu gizemli mektup bana cumhurbaşkanlığına gönderildiği iddia edilen zehirli mektubun hikayesini hatırlattı. Tüm bu olanlar dehşetengiz bir Orwellvari sisin içinde sürükleniyor. Bu hususta bir hükme varabilmek için öncelikle olguların gerçekliğini kesin olarak

tespit etmek gerekir. Beni endişelendiren, bu olayın cumhurbaşkanlığı tarafından yalanlanmamış olmasıdır. Yani bir şeyler oldu. Ayrıca, bu mektubun neden, hangi amaçla, kim tarafından yazıldığını, nihai alıcısının kim olduğunu, kimin tarafından sızdırıldığını da bilmemiz gerekir. Acaba bu daha genel kapsamlı bir planın parçası mı? Şimdilik size söyleyebileceğim tek şey, Anayasa'nın 80. maddesine bu şekilde başvurulması, 80. maddenin mutlak bir biçimde saptırılmasından ibarettir.

Mevcut durum, 80. Maddede öngörülen hiçbir maddi koşulu karşılamamaktadır. 80. maddede öngörülen temel koşul şudur: “Ülkenin millî bütünlüğünü, güvenliğini veya bağımsızlığını tehdit eden ve kamu yetkilerinin düzenli işleyişini engelleyen yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, Cumhurbaşkanı, olağanüstü hâl niteliğinde önlemlere başvurabilir...” Dolayısıyla, hem ülkeyi tehdit eden hem de kamu makamlarının düzenli işleyişini engelleyen acil, ciddi, dahili (örneğin bir darbe) veya harici (dış saldırı) bir tehlike olmalıdır. Ayrıca, bu tedbirlerin kamu yetkilerinin askıya alınması değil, “normal işleyişine geri dönmesi” amacını taşıması gerekir. Kısacası, ayrıntılı bir hukuki tahlile girişmeksizin söylemek gerekir ki, 80. madde devleti yıkmak için değil kurtarmak için kullanılmalıdır. Yakalanması ve yargılanması gereken bu mektubun isimsiz yazarına söylenecek şey budur. Bu mektup, Cumhurbaşkanı tarafından 26 Mayıs'ta hükümet başkanı ve Milli Savunma Bakanı ile yaptığı görüşmede dile getirilmiştir.

Bu noktadan itibaren Cumhurbaşkanı ani bir söylem değişikliğiyle; Devletin birliği uyum içinde faaliyet göstermesi, hukuk ve Anayasaya saygı ve Devlet kurumları arasında karşılıklı saygı ve yetkilerin dengeli dağılımı gibi konulardan bahsetmeye başladı. Umarım ki bu görüş beyanı kalıcı bir etki ile devam eder ve 13 Mayıs tarihli bu ünlü mektuptan kaynaklanan utancın neden olduğu bir durum değildir. Bu arada belirtmek isterim ki, Cumhurbaşkanı 26 Mayıs'ta yaptığı açıklamalarda 80. maddede öngörülen olağanüstü hal önlemleri (*l'état d'exception*) ile yıllardır içinde yaşadığımız olağanüstü halin (*l'état d'urgence*) hukuki niteliklerini ciddi anlamda karıştırmıştır. Kulaklarıma inanamadım. Cumhurbaşkanı tarafından yapılan açıklama sırasında bu hatanın birkaç kez yapıldığından emin olmak için videoyu tekrar dinlemek zorunda kaldım. Cumhurbaşkanı, sonu gelmeyen “hukuki istişarelerinde” daha dikkatli olmalıdır. Cumhurbaşkanı Anayasal meselelerde Cumhuriyet adına fetva veren bir müftü konumuna düşmemelidir. Ayrıca, ülkenin gerçek sorunlarının yattığı yer bu alan değil.

-Seçim kanunu her seferinde zayıf bir çoğunluğa ve az yetkiye sahip bir Cumhurbaşkanının bulunduğu parçalanmış bir siyasi alan yaratıyor. Sonuç olarak, mevcut siyasi güçler arasındaki çatışma

sürekliлик arz ediyor. Ne yapılmalı? Seçim kanununu mu değiştirmek lazım, ya da Anayasayı?

Her ikisini de. Ama dikkatle, itinayla. Anayasada değişiklik yapılmasına dair ülkemizdeki hukuk camiasında tartışmalar yapılmaktadır. Mevcut Anayasa'nın melez karakterini terk etmek ve daha fazla tutarlı ve uyumlu bir hale getirmek konusunda neredeyse hepimiz hemfikiriz. Bu doğrultuda temel mesele, özellikle yürütme erkinin düzenlenmesi ve yürütme erki ile parlamento arasındaki ilişkiyle bağlantılıdır. Öncelikle yürütmenin tek başlı hale getirilmesi gerekir. Yıllardır Cumhurbaşkanı ile başbakan arasındaki bir çatışma rejiminde yaşıyoruz. Béji Caïd Es-sebssi, kurumları bloke etmekten kaçınarak sorunu kendi yöntemiyle çözmüştü. Mevcut cumhurbaşkanı ise daha önce de belirttiğim gibi, kurumların tıkanmasına neden olmuştur. Bu hatalardan kaçınmak için bireylerden bağımsız olarak düşünerek, yürütmenin tek başlı bir şekilde ya Cumhurbaşkanının ya da hükümet başkanının yararına yeniden tesis edilmesi gerekecektir.

Rejimin türü konusunda yapılan tercihlere bağlı olarak, sorunu Cumhurbaşkanının seçim tarzıyla ilgili olarak da ele almak gerekir. Bu bizi ikinci soruya getiriyor: yürütme ile parlamento arasındaki ilişki. Şimdi burada, konuyu basitleştirmek adına, başkanlık sistemi ile parlamenter sistem arasındaki tercihten bahsedebiliriz. Ancak bu seçimler X veya Y'ye bağlı değildir. Gerçek anlamda ulusal ölçekte tartışmak gerekir. Anayasa değişiklikleri ani kararlarla yapılmaz. Bu vesileyle Anayasamızın 81. maddesi veya Anayasa Mahkemesi üyelerinin atanmasına ilişkin hükümler gibi diğer bazı sorunlu maddelerini de gözden geçirmeliyiz. Bu mahkemenin, bugüne kadar kurulamamasının nedeni olan partizan etkilerden kurtulması gerektiğini herkes kabul etmelidir.

Belirli bir partiye veya makama bağlılık sözü veren yetersiz üyelerden oluşan bir anayasa mahkemesine sahip olmanın bir anlamı yoktur. Başta “bağımsız anayasal otoriteler” ve “yerel iktidar” olmak üzere birçok başka anayasal sorunun da çözülmesi gerekiyor. Ama bu hususlar şimdi bizi konuştuğumuz konudan uzaklaştırmasın. Şimdi seçim yasasına dönersek, onun birçok sorundan sorumlu olduğunu belirtmekte haklısınız. Tamamen kurucu meclis seçimlerinde kullanılan seçim sistemi üzerine modellenen mevcut seçim sistemi yetersizliklerini göstermiştir. Bu seçim sisteminin temel sakıncası, hükümet ve meclis arasında uyumu sağlayabilecek yeterli bir çoğunluk temsilinin tesisinde yetersiz kalmasıdır. Bahsettiğiniz seçim yönteminin yalnızca Kurucu Meclis üyelerinin seçilmesi için tercih edildiğini bir kez daha tekrarlıyorum. Kurucu Mec-

lis'in tek bir partinin egemenliğine girmesini önlemek gerekiyordu. Ancak, kurucu meclisin mantığının parlamenter sistemdeki meclis mantığıyla aynı olmadığını tekrarlamak gerekir. Gerçekten de bir parlamenter sistemde meclis, hükümet ve parlamento arasında iyi bir iş birliğini sağlamak için bir çoğunluğa veya çoğunluk koalisyonuna ihtiyaç duymaktadır. Burada yine çözümleri görmeli ve yakından incelemeliyiz. Bir seçim sisteminde karar kılmak o kadar da kolay değildir. Bir dizi meslektaşın da düşündüğü gibi, iki türlü çoğunluk sisteminin, ister listeli, isterse tek isimli olsun, bize daha iyi sonuçlar sağlaması mümkündür. Bütün bunlar, seçim uzmanları, politikacılar ve sivil toplum temsilcileri arasında tartışılmalıdır.

-Sizce Tunus dış baskıya maruz kalıyor mu? Ülkenin egemenliğini kaybetme tehlikesi var mı?

Büyük güçler de dahil olmak üzere hiçbir Devlet dış baskıdan kaçamaz. Uluslararası düzen, karşılıklı çıkarların kesiştiği bir düzendir. Bu nedenle, belirleyici olan devletlerin çıkarlarıdır. Neyse ki, bu düzen tamamen etikten yoksun değildir. Uluslararası insan hakları hukuku, insancıl hukuk, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, soykırım suçu gibi en ciddi suçların suç haline getirilmesi bu durumu açıklamaktadır. Tunus gibi küçük bir devlet söz konusu olduğunda, özellikle devlet kendini zayıf bir konuma getirdiğinde, ya da uluslararası düzeyde meslektaşları tarafından saygı duyulan güçlü bir tarihi şahsiyet tarafından yönetildiğinde dış etki açıkça daha fazla ortaya çıkar. Size bu noktada Bourguiba'nın nüfus ve toprak bakımından çok daha önemli olan ülkelerinin kaderine yön veren Nehru, Tito, Nasır veya Sukarno kadar ağırlığı olduğunu hatırlatırım.

Uluslararası stratejide önde gelen bir figür olan Cumhurbaşkanı Bourguiba'nın tüm politikası, ittifaklarını açıkça tanımlamak ve gerektiğinde onları kendi tarafına çekmekten ibaretti. 1985'te İsrail'in Hammam Chott'u bombalamasının ardından, Güvenlik Konseyi'nin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni açıkça ihlal ederek Tunus topraklarına yönelik İsrail saldırısını kınayan 573 sayılı Güvenlik Konseyi kararını bu şekilde elde edebildi. Bu nedenle, tüm mesele arkadaşlarını nasıl seçeceğini bilmektir. Ancak arkadaşlarınızı seçmek, ideolojik yakınlıklara dayalı uluslararası ittifak ağlarına göre belirli devletlere aşırı ayrıcalıklar vererek kendinizi en yüksek fiyatı verene satmak anlamına gelmez. Devrimden bu yana birbirini izleyen hükümetler Tunus'u aşırı bir ekonomik ve finansal kırılganlık durumuna soktu. Aşırı borçluluk (2020'de GSYİH'nın nere-

deyse %100'ü kadar bir borç), ülkenin zorunlu olarak IMF, Dünya Bankası grubu ve Avrupa Birliği gibi kurumların vermeye hazır olduğu finansal yardıma bağımlı hale gelmesi anlamına geliyor.

Durumu daha da kötüleştiren şey, hükümetlerimizin bu uluslararası ideolojik ittifak ağlarına daha da yakınlaşmasıdır. Bununla kastettiğim Katar ve Türkiye'nin başrol oynadığı enternasyonal "kardeşçilik"tir. Ülkemizin bağımsızlığı ve kendi kaderini tayin hakkı için bundan daha kötü bir şey yoktur. İslamcı Enternasyonal, bugünkü egemenliğimiz açısından, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri açısından geçmişteki Komünist Enternasyonalden daha az tehlikeli değildir. Sonuç itibarıyla, çoktan gerçekleşmiş olan egemenliğin kaybedilmesi tehlikesi bir yanda; devletin tepesindeki küçük çekişmeler, Tunus'un prestijini de artırmaktan uzaktır. Bunlar vatanseverlik karşıtı davranışlardır.

-İsrail'in Gazze'ye yönelik 230'dan fazla kişinin ölümüne neden olan saldırılarını kınamak için çok sayıda Tunuslu aydın tarafından imzalanan bir dilekçenin başlatıcısısınız. Sizce uluslararası toplumda bir farkındalık oluştu mu?

İsrail'in Gazze'ye yönelik son orantısız saldırısının ve İsrail'in İsrail içindeki ve Kudüs'teki Filistinlilere yönelik ayrımcı politikasının, Filistin meselesinin uluslararası düzeyde ele alınmasında önemli bir dönüm noktası oluşturduğuna inanıyorum.

Sömürgeciliğe karşı direniş açısından çok duyarlı bir ülke olan İrlanda'da ve hatta Amerika Birleşik Devletleri'nde önemli görkemli gösteriler gerçekleşti. Tüm dünyada kamuoyunun, parlamentoların, muhalefetlerin ve hatta bazı Batılı hükümetlerin Filistin halkının haklarını savunmak ve maruz kaldıkları muazzam adaletsizliğe karşı seslerini yükseltmek için beklenmedik bir tavır sergilediklerini gördük. Meselenin bu dönüşümünü Fransız Parlamentosu'nda, Avrupa Parlamentosu'nda, Vatikan'da ve ayrıca bazı Avrupa Komisyonu üyelerinin tepkilerinde, İrlanda'da, Belçika'da, Arjantin'de gözlemledik. Bu farkındalık artacaktır. Avrupa'nın bu konuda genel olarak temkinli olduğu doğrudur, çünkü Yahudi soykırımının dehşetinden sadece Almanya değil, bir dizi Avrupa devleti sorumludur. Ama sizin "uluslararası toplumun farkındalığı" dediğiniz şeyde yeni bir şey var. Bu bağlamda Avrupa Yahudilere kötü muamele ederken, Tunus'ta Moncef Bey ve Fas'ta, V. Muhammed'in Yahudilerin davasını üstlendiğini ve kendi topraklarında, Yahudilere yönelik ayrımcı politikaları engellediğini hatırlatmak isterim.

-Filistinli liderlerin çatışmanın çıkmaza girmesinde hiç mi sorumluluğu yok? Mahmud Abbas ve Hamas liderleri tarafından sü-

resiz olarak ertelenen seçimler; Düşmanla güç dengesini tartmadan nüfusunu feda etmekten çekinmeyen Filistinli Müslüman Kardeşler. Hamas liderleri ve aileleri Doha'da iyi bir hayat yaşıyor. Onların görevlendirdikleri kişiler ise kapana kısılmış bir halk üzerinde otoriter bir rejim uygulamaktalar. Yolsuzluk ve adam kayırma kurum-sallaştırılmakta ve bu da STK'lar tarafından düzenli olarak kınanmaktadır. Filistin liderliği tek ağızdan konuşabilse ve halkına saygı duysaydı, belki daha fazla seslerini duyurabilirlerdi, ne dersiniz?

Filistin liderliğindeki bölünmenin Filistin davası için çok ciddi bir sorun olduğu konusunda sizinle aynı fikirdeyim. Bahsettiğiniz *Dolce Vita* hakkında size makul bir cevap verebilecek kadar bilgili değilim. Tek bildiğim, Hamas'ın bir darbeyle değil, 26 Ocak 2006'daki tamamen demokratik seçimlerle iktidara geldiği. Filistin Yönetimi'nin ılımlı politikaları ne barış süreci açısından ne de Filistinlilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi açısından başarılı olabilmisti. Bu da Hamas'ın 2006 seçimlerindeki zaferini açıklıyor. Ayrıca ve daha genel olarak, bir halka yönelik bu muazzam adaletsizlik, yalnızca İslamcı siyasi partilerin ve dini radikalizmin güçlenmesine yol açtı. Filistin meselesinde Araplar artık medeni hukuk, laiklik, sekülerleşme, siyasi dincilik konularını ideolojik zeminde tartışmaktan uzaklar. Filistinlilere göre bugün İsrail sömürgeciliğine karşı en fazla direniş gösteren aktör, halkın seçilmiş temsilcisi olmaya yetiyor. Ayrıca Arap kamuoyunda da Hamas'ın İsrail'e yönelik saldırıları terör eylemleri değil, direniş eylemleri olarak görülmektedir. Nihayetinde gerek Amerikan gerekse Avrupa devletlerinin siyasetleri, ilerici veya devrimci sol partilerin diyarı olan Filistin topraklarında siyasi İslamcılığın gelişmesine büyük ölçüde katkıda bulunmuştur.

2. 26 Temmuz 2021 Tarihli Söyleşi³

- Dün ve bugün olanlar hakkında ne düşünüyorsunuz? Bunlar tahmin ettiğiniz gelişmeler miydi?

Birkaç hafta önce 7 Haziran 2021'deki son röportajımızda “Anayasa karşı kalıcı bir darbeye” tanık olduğumuzu söylemiştim. Eğer hafızam beni yanıltmıyorsa, size Meclis'te bulunan çoğunluk partisinin Devleti yönetme biçiminin, siyasal İslamcılığa karşı bir tür "toplumsal tiksinti" uyandırdığını söylemiştim. Bu da 25-26 Temmuz gecesi yaşadığımız sevinç gösterilerini anlamamıza yardımcı oluyor. Ancak İslamcılarla mücadele adına, hiçbir şekilde onaylamadığım bu kalıcı anayasal darbeyi

³ <https://lapresse.tn/104411/yadh-ben-achour-a-la-presse-je-fais-partie-de-ceux-qui-sont-a-bout-de-patience/> Son erişim tarihi 3 Ekim 2021.

meşrulaştıramayacağımı da eklemiştım. Dolayısıyla, Cumhuriyet'in yıl dönümü olan 25 Temmuz'da yaşananlar beni şaşırtmıyor. Planlanmış bir durumla karşı karşıyayız. 13 Mayıs 2021 tarihli ünlü mektup bir aldatmaca değil, Anayasa'nın 80. maddesine başvurarak anayasayı yıkmak için gerçek ve planlı bir projeydi.

-Nasıl nitelendiriyorsunuz bunu anayasal bir darbe mi? İktidarın zorla el değiştirmesi mi? Bir hükümet darbesi mi?

“Anayasal darbe” ifadesinin kendisi çelişkili. Anayasa açısından meşru kabul edilebilecek bir hükümet darbesinden bahsedilemez. 80. Maddeyi ileri sürmek sadece saf insanları veya tüm parti sistemine, parlamenter maskaralığa, ve yürürlükteki siyasi liderlere karşı duydukları derin düşmanlık nedeniyle, ülkenin bugün içinde bulunduğu içler acısı duruma son vermek için her şeyi kabul etmeye hazır olanları aldatabilecek basit bir mazerettir. Tüm bu kişilere bu tür popüler kutlamaların çoğu zaman hayal kırıklığı yaratan yarınların habercisi olduğunu hatırlatmak isterim. Mussolini'nin Roma'ya yaptığı yürüyüş, İtalyan nüfusunun büyük bir bölümünün alkışlarıyla kabul edilmişti. Sonrasında ne olduğunu gördük. Tunus'ta 7 Kasım 1987 darbesi de halkın çoğunluğu tarafından kabul edilip alkışlanmıştı. Daha sonra ne olduğunu da biliyoruz. Bu tür örnekleri sonsuz sayıda çoğaltabilirim.

-Başkanın yetkilerini aştığını düşünüyorsunuz, hiçbir şey parlamentonun dondurulmasını haklı çıkarmaz, en azından bu bağlamda 80. Maddeye dayanılmaz değil mi?

Cumhurbaşkanı sadece yetkilerini aşmakla kalmadı. Anayasa'nın sadece 80. maddesini değil, en temel hükümlerini açık, ciddi ve keyfi bir şekilde ihlal etti.

80. maddeye geri dönecek olursak, bu maddede öngörülen hiçbir maddi veya şekli koşula uyulmamıştır. Bundan başka 80. Madde açık bir şekilde “Temsilciler meclisi daimi oturumda kabul edilir” düzenlemesini içermektedir. Bu da Meclisin tatile girmeyeceği ve aynı zamanda 80. Maddenin öngördüğü olağanüstü önlemlerin alınmasında da normal faaliyetlerini sürdürmeye devam edeceği anlamına gelmektedir. Meclisin faaliyetlerinin durdurulması onun feshedilmesi ile aynı etkiyi yaratmaktadır ki 80. Madde bunu kesin bir şekilde yasaklamaktadır.

- Tunusluların sabrının taşığını ve cumhurbaşkanının güçlü bir halk meşruyetine sahip olduğunu inkar edemeyiz. Duyuruların ardından ülkeyi kasıp kavuran ve giderek yükselen tepki halkın isteğiyle ve kendiliğinden oldu, ne düşünüyorsunuz?

Sizinle tamamen aynı fikirdeyim. Ben de sizin dediğiniz gibi “sabrı taşan” kişilerin arasındayım. Devlet işlerinin iktidardaki partiler, birbi-

rini takip eden hükümetler ve koalisyonlar tarafından yönetilme biçimine yönelik hayal kırıklığım çok büyük. Ama size daha önce de söylediğim gibi bir kötülüğü daha büyük felaketlere yol açacak başka bir kötülükle gideremezsiniz-ki somut durumda bir darbeden bahsediyoruz. Bunun büyük bir kaos veya bir diktatörlük ya da her ikisiyle sonuçlanması kaçınılmaz. Ekonomik olsun toplumsal olsun hiçbir sorun bu siyaset tarzıyla çözümlenemez. Bariz bir başarısızlığın tarihini yazıldığı bir dönemden geçiyoruz.

-Yapılan açıklamalara göre artık tüm yetkileri cumhurbaşkanında toplanıyor. Bu size göre otokrasiye doğru bir kayış olabilir mi?

Bu açıkça diktatörlüğün ifadesidir. Cumhurbaşkanı, münhasır ve en yüksek yürütme erki, yasama erki-ve inanılmaz bir şekilde yargı erkini elinde tutar bir vaziyete geldi. Hayal gücünün ötesinde bir durum bu. Bundan geri dönmek çok zor olacak. Başkan, daimi olarak tek adam rolünü oynamak durumunda kalacak. Bir aylık süre koşuluna uyulacağına da inanmıyorum.

-Her zaman cumhuriyetçi olan, darbeci bir geleneğe sahip olmayan ordunun meclisi kontrolünü nasıl değerlendiriyorsunuz? Kurum bu değerlerden vazgeçmiş olabilir mi?

Bu darbenin olumsuz etkileri arasında ordunun siyasallaşması ve ordunun ülkenin siyasal hayatına müdahale etmesi de yer almaktadır. Burgiba tarafından tesis edilen ordunun siyasi tarafsızlığı ilkesi ölümcül şekilde zarar gördü. Ordu şu anda kanuna aykırı bir plana hizmet ediyor. Umarım ordu komutanlığı bunun farkındadır.